

bilimname 47, 2022/1, 681-711

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 13.02.2022, Kabul Tarihi: 18.04.2022, Yayın Tarihi: 30.04.2022

doi: 10.28949/bilimname.1072749

OSMANLI KADINININ MİRAS HUKUKU: 18. YÜZYIL KONYA ŞER'İYYE SİCİLLERİ ÇERÇEVESİNDE MİRAS DAVALARI

 Ayşe ŞİMŞEK^a

Öz

Osmanlı döneminde 18. yüzyılın ikinci yarısında Konya mahkemeleri tarafından tutulan kayıtlar (şer'iyeye sicilleri) incelendiğinde birçok miras meselesinin yer aldığı görülmektedir. Bunlar içerisinde Osmanlı kadınının miras haklarına taalluk eden meseleler de bulunmaktadır. Bu makalede kadın ve onun miras hakları konusu; bağış (hibe), sulh ve tehârûc, mehir, ketim ve ihfa, vasiyet ve vesayet başlıkları altında incelenmiştir. Osmanlı hukuk sistemindeki şer'î miras hukuku bağlamında kadının mirası konuları ile ilgili bilgi verilmiştir. Bu çerçevede ilgili dönemdeki mahkeme kayıtlarında miras belgelerinin kadınlarla ilgili olanları incelenmiş, bağış yapılırken cinsiyet faktörünün etkili olup olmadığı, kadınların sıklıkla bazı anlaşma teklifleri (tehârûc ve sulh) yoluyla terikedeki haklarından çekilmek durumunda kalmaları, sağ iken mehirini alamadan ölen kadınların mehirleriyle ilgili davalar gibi örnekler sunulmuştur. Kadınların miras hakkı meselesi tarih boyunca tartışmalı olmuştur. Hukuk sistemlerinde ve dinler bu konuda bazı yaptırımlar getirmişlerdir. Bunların bir kısmı kadınların lehine olmakla birlikte bunların uygulama serüveni ise toplumların seviye ve kültürlerine göre değişiklik göstermiştir.

Anahtar kelimeler: İslam Hukuku, Osmanlı Tarihi, Şer'iyeye Sicili, Kadın, Miras, Sulh ve Tehârûc.

INHERITANCE LAW OF OTTOMAN WOMEN: INHERITANCE CASES IN THE FRAMEWORK OF 18TH CENTURY KONYA SHARIA REGISTRIES

When the records (sharia registers) kept by the Konya courts in the second half of the 18th century during the Ottoman period are examined, it is seen that there are many inheritance issues. The subject of the inheritance of women has been examined under titles of *hiba*, *sulh* and *tehârûc*, *mahr*, *ketm* and *ihfa*, *vasiyya*,

^a Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, ayse.simsek@karabuk.edu.tr

guardianship, and deceased collution. In the context of Shari'a inheritance law in the Ottoman legal system, information is given about the inheritance of women. In this study, the inheritance issues of women were examined in the light of the documents in the registers of the relevant period. In this study, the ratio of the grants made to boys to the grants made to girls, women's frequent renunciation of their rights in the inheritance through teharuc and sulh, the heirs who want their relatives' mahr from inherited property, women who want the right to mahr from the death of their husbands, or women who prove the amount of their mahr and try to show that they are not from the inherited property, examples are presented. Throughout history, there is information about the inheritance rights of women in both legal systems and religions. Whether these rights are implemented in a practical sense is related to the level of development of the society and whether the law has gained functionality or not.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Giriş

Kadınların miras hakkına sahip olup olmadıkları tarih boyunca tartışılan meselelerdendir. Kadınların mal ve mülk sahibi olmalarının tarihte genellikle evlilikten dolayı mehir gibi mallarla veya miras hakkı tanınmasıyla gerçekleştiği görülmektedir. Günümüzde de kadınların erkeklere oranla iş dünyasındaki varlıkları ve mülklerinin çok düşük olduğu aşıkardır. Uluslararası Af Örgütü tarafından gayri menkul açısından bu oranın Türkiye'de yüzde sekiz olduğu tespit edilmiştir. Varlıkların miras yoluyla intikali tarihten bugüne devam edegelmiştir. Ancak bu intikalde kadınların haklarının korunmasının ne derece gerçekleştiği tarihi bakımdan olduğu kadar günümüzde dahi tartışmalıdır. Kadının sadece bir malı miras olarak elde edebilmesi değil, bunları kullanabilmeleri de toplumların kültürel ve hukuki tutumlarıyla ilgilidir. (Toktaş ve O'Neil, 2014, ss. 15-17).

Bu makale, Osmanlı Devleti 1750-1800 yılları Konya'sında yaşayan kadınların dönemin mahkeme kayıtlarına yansımış miras davalarını konu edinmektedir. Bu yıllar arasında kadınların miras haklarıyla ilgili verilerin değerlendirildiği bu çalışma, o dönem kadınların miras haklarının serencamının aydınlatılmasına katkı sağlayacaktır. Osmanlı Devleti'nde miras hukuku şer'î ve örfî hukuk içinde yer almaktadır. Bu makalede şer'î hukuk çerçevesinde kadının miras durumu incelenecektir. Sicil belgelerinde yer alan veriler ile kadınların şer'î miras haklarının belgelere nasıl yansıdığı değerlendirilecektir. Osmanlı Örfî miras hukukunda kadınların tarihi süreçte tedrici olarak erkeklerle eşit miras hakkını elde ettikleri gözlemlenmektedir.

Özellikle bazı konulardaki kanuni düzenlemeler bunu açıkça göstermektedir. Miri araziler, icareteynli ve mukataalı vakıflar gibi konulardaki kanunnamelerin miras haklarını eşit şekilde değerlendirdiği görülmektedir. Bu ayrı bir araştırma konusu olduğu için makalede bu konuya sadece işaretlerde bulunulmakla yetinilecektir. İslam miras hukukunda erkeğin hissesinin kadının hissesinden fazla olması konusunda tarih içerisinde ve günümüzde yaşanan tartışma ve görüşler bu makalenin konusu değildir. Bu makale, kadının miras konusunda elde etmiş olduğu hukuki hakların gerek muris gerekse bazı vârisler tarafından verilmemesi, engellenmesi, azaltılması gibi uygulamaları içeren belgeler ışığında konuya dikkat çekmek amaçlanmaktadır. Gerek tarihte gerek günümüzde hukuk sistemleri belli kurallar çerçevesinde miras haklarını korumayı hedeflemişlerdir. Buna rağmen uygulamadaki sorunlar tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de yaşanmaktadır.

Konya, Türkiye (Anadolu) Selçuklular'ından bu yana Türk-İslam tarihinin önemli merkezlerindedir. Bu makalede Konya'daki miras kayıtları çerçevesinde Osmanlı dönemi Anadolu kadınının ekonomik hakları ile ilgili genel bir değerlendirme hedeflenmektedir. Konya'da 1750-1800 yılları arasında yer alan (57-67 numaralı) on bir sicil defterindeki kimi dava, kimi ise hüccet olmak üzere düzenlenmiş miras belgelerinde kadınların dahil olduğu belli başlı konular tespit edilmiştir. Bunlar arasında bağış (hibe), mehir, tehâruc ve sulh, vasiyet, vasi tayini, ketim ve ihfa gibi konulardır. Makalede bu kavramlar çerçevesinde kadınların davanın tarafı olduğu durumlar, bunun miras davalarına yansımaları örneklerle gösterilmiştir. Makalede bazı kayıtlar günümüz Türkçesine aktarılarak aynıyla, bazıları hikâye yoluyla verilmiş, bazıları da özet şeklinde zikredilmiştir. Kimi yerde ise sadece ilgili sicil kayıtlarına atıflar yapılmıştır.

Osmanlı'da kadınların mirası hakkında Sevgi Gül Akyılmaz "Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü" (Akyılmaz, 2007) isimli bir makale hazırlamıştır. Bu makale kuruluşundan yıkılışına Osmanlı Devleti'ndeki kadının miras hukukunu ele almaktadır. Bizim makalemizin konusu ise çok daha kısa bir zaman kesitinde (1750-1800) belli bir mekandaki (Konya) sicil belgeleri bağlamında Osmanlı kadınının miras meselelerini ele almakta ve nispeten farklı dokümanları kullanarak tespitlerde bulunmaktadır. Bu meseleye daha farklı bağlamlarda değinen ilgili dönemi inceleyen bir takım lisansüstü çalışmalar da bulunmaktadır (Argıt, 2005; Maydaer, 2006; Baş, 2006; Kurt, 1999). Araştırdığımız döneme on bir sicilden sadece Konya 57. ve 59. Mahkeme kayıt defterlerinin transkripsiyonu yapılmıştır (Altan, 2007; Karacaoğlu, 2008; Güneş, 2001). Diğer lisansüstü çalışmalarda ise

transkripsiyon yapılmamış, tez konularıyla ilgili belgelerin anlam içerikleri özet olarak verilmiştir (Başarır, 2003; Barman, 2009). Ayrıca 1750-1850 yılları arasında mahkeme kayıtlarına göre Konya'daki sosyal ve ekonomik yapı hakkında hazırlanmış bir doktora çalışması bulunmaktadır (Tuş, 2001).

A. Tarihsel Bağlam

Tarihteki hukuk sistemlerine kadının miras hakları perspektifinden bakmak konuyu daha iyi değerlendirmek için faydalı olacaktır. Eski Yunan'da kadının sosyal hayatta değeri olmadığı gibi hukuki olarak da bir statüsü yoktu. (Aydın, 2015, s. 85). Eski Çin hukukunda ise baba öldüğünde ailenin bütün malları büyük erkek çocuğa geçerdi. Kadının müstakil bir yetkisi olmayıp ya babasının ya ağabeyinin, ya kocasının ya da büyük oğlunun otoritesine bağlıydı. (Donuk, 1980, s. 148). Hamurabi Kanunlarına göre kızlar mirastan pay alamazdı. (Topaloğlu, 1995, 174). Moğollarda da sadece erkek evlat miras payı alabilirlerdi. Küçük erkek çocuk babanın asıl mülkü olan ev ve meralara sahip olurdu. Vârisi olmayan kişinin mirası hizmetçilerine ya da ihtiyaç sahiplerine dağıtıldı (Donuk, 1980, s. 158). Eski Hind hukukunda da kadınlar neredeyse hiç hakka sahip değillerdi. Kızlar, sırf varis olabilecek bir erkek evlat sahibi olmak amacıyla evlendirilirdi. Yine Hintlilere göre de kızlar mirastan pay alamazken, onların oğulları miras alabilmekteydi. İran hukukunda ise bazı durumlarda annenin mirasçı olduğu görülmekteydi. Örneğin babasına karşı gelip onu dinlemeyen çocuk mirastan menedilir ve hakları annelerine verilirdi (Donuk, 1980, ss. 149-151). Eski İsrail hukukunda da kız çocukları miras hakkından mahrumdular (Topaloğlu, 1995, s. 175).

Eski Türklerde kadınların mülk edinmeleri mümkündü (Donuk, 1980, s. 165). Hunlarda, sadece ilk hanımdan olan çocuklar mirastan pay alabilmekte, diğer hanımlardan olan çocuklar ise mirastan mahrum olurdu. (Yakut, 2002, ss. 409-410). Göktürklerde gayri menkul olan topraklar en küçük erkek çocuğa kalırken, diğer taşınır miras malları öbür varislere kalabilmekteydi (Yakut, 2002, s. 418). Uygurlarda prensip olarak kişinin tüm çocukları kanuni mirasçı sayılmaktaydı. Ancak anne baba hayattayken ayrı ev kuran (Mandoloğlu, 2013, s. 152) ve çeyiz haklarını alıp evlenen kızlar mirastan mahrum olurlardı. Bir kadının vefat eden kocasının mirasından ¼ pay aldığı, murisin dilediği çocuğuna vasiyet yoluyla miras bırakabildiği görülmekteydi (Yakut, 2002, s. 424; Mandoloğlu, 2013, s. 153). Yukarıdaki hukuk anlayışlarına nazaran Roma hukukunda kadınların miras haklarıyla ilgili durumun nispeten iyi olduğu görülmektedir. Buna rağmen murisin vasiyet suretiyle mensup mirasçı bırakabilmesi, dilediği kişiyi malından

istifade etmek üzere vasiyet edebilmesi, kanuni mirasçılarının haklarını kısıtlayıcı bir durumdu. Hatta musa leh ile kanuni murislerin aynı anda mirastan pay almasını engelleyici hükümler mevcuttu (Güven, 1999, ss. 225-226). İslam öncesinde Araplarda kadınlar mirastan pay alamamaktaydılar (Ağçoban, 2016, s. 17). Tarihte kadının miras alabilmesi çoğu zaman mevcut hukuki düzen yanında kadının toplum içerisindeki yeri ve kadına bakış açısı ile de alakalı olmuştur.

İslam miras hukukunda kadınlar, mirastan hisse almaya hak sahibidirler. Bu haklarının erkeklerle ve kendi aralarındaki oranları durumlara göre farklılık göstermektedir. Şer'î miras hukuku bakımından erkekler ve kadınlar arasında istisnai durumlar olmakla birlikte ikili birli hisse paylaşım oranı mevcuttur. Bununla birlikte kadınların erkekle eşit pay aldıkları durumlar miras taksimi esnasında nadiren de olsa gerçekleşebilmektedir. İslam miras hukukunda murisin vârislerin miras haklarını engelleyici veya sınırlandırıcı teşebbüslerine karşı bazı önlemlerin alındığı görülmektedir. Örneğin haklı ve mantıklı bir gerekçeye dayanmaksızın ve diğer varislerin onayı alınmaksızın, varislerden birine veya birkaçına mirasa konu olması muhtemel mallardan bağış (hibe) yapılmasını önleyici tedbirler alınmıştır. Yine toplam terikenin üçte birini aşan vasiyet ile mirasçıya vasiyet yasaklanmıştır. Ölümle sonuçlanan hastalığı (maraz-ı mevt) esnasında bir kişinin karısını mirastan mahrum bırakmak amacıyla yaptığı boşama kastı durumunda bazı tedbirler alınmıştır. Örneğin Hanefiler kocanın iddet süresi içerisinde ölmesi durumunda kadını o kocaya mirasçı kılarken, Maliki ve Hanbeliler daimî olarak kadını mirasçı saymışlardır. İslam miras hukuku tarafından alınan bunca tedbirlere rağmen geçmişte ve günümüzde şahsi, örfe dayalı ve geleneksel bazı nedenler ileri sürülerek kadınların miras haklarına ulaşmasını engelleyici bazı uygulamaların var olduğu müşahede edilmektedir. (Köse, 1997, s. 168; Yılmaz, 2017b, s. 264).

Osmanlı hukuk sisteminin ikili yapısı dolayısıyla Osmanlı miras hukukunun da şer'î ve örfî hukuk çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Literatürde bu duruma *şer'î intikal* ve *örfî intikal* kavramlarıyla işaret edilmiştir. *Şer'î intikal*, İslam hukuku ilkeleri çerçevesinde mirasa konu mülk ve malların taksimini ifade ederken, *örfî intikal* özellikle arazi hukuku bağlamında ül'l-emrin koyduğu kurallara göre arazi üzerindeki tasarruf hakkının kişiler arasında taksimini göstermektedir (Faroqhi, 2000, s. 299; Akgündüz, 2000, XXII, 354). Şer'î miras hukukuna *feraiz* adı verilir ve özellikle dini metinlerde hisse oranları belirtilen (ashâb-ı farâiz) kadınların miras hisseleri sabit olup zamanla değişime açık değildir.

Feraiz hesapları ve malların taksim edilip tadat edilmesi terike defterlerinde yazılmaktadır. Mahkeme sicil kayıtlarında dava konusu ve çözüm talebe kaydedilmektedir. Belgelerde Osmanlı hukuk sisteminin yani mahkemenin kadına verilen miras hakkı konusunda mevcut hukuki düzenin kurallarına uygun davrandığını söylemek mümkündür.

İslam miras hukuku bazı durumlarda günümüzü de ilgilendirebilmektedir. Osmanlı döneminde çözüme kavuşturulmamış bazı miras davalarının Türkiye mahkemeleri tarafından Cumhuriyet öncesi kısımlarının bilirkişi marifetiyle çözülmesinin sağlanması ya da kanunun elverdiği çerçevede İslam hukuku ilkeleri çerçevesinde kişilerin miraslarını taksim edebilmeleri gibi durumlarda İslam miras hukukunun hala aktif olduğu söylenebilir. Yani medeni kanunun tarafların rızası doğrultusunda miras taksimine izin vermesi sosyal bir gerçeklik olarak söylemek mümkündür. Kişinin doğumu ve evliliği gibi mirası da bağlı bulunduğu ailenin dinine veya yaşadığı çevrenin, tabii olduğu devletin hukuk düzenine göre pay edilir (Ortaylı, 2000, s. 17, 70).

B. Şer'iyeye Sicilleri ve Kadınların Mirası

XIX. yüzyıl tarih anlayışının öne çıkan yönü siyasi olayları ve devletlerle ilgili konuları ele almasıydı. Sonraki yüzyılda ise yavaş yavaş toplumsal ve kültürel konuları merkeze alan tarih yazım türleri ortaya çıktı. Bu yazım türü zamanla siyasi tarih temelli yazım türünün yerini aldı. 20. Yüzyılın başlarında Fransa'da tarihi sadece siyaset araştırmalarından ibaret görmeyen, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve kültürel konuları da araştıran bir yazım olarak kabul eden ortaya çıkan *Annales Okulu* ortaya çıktı (Gök, 2016, ss. 1x-x). Bu yaklaşıma göre sadece büyük olaylar değil, sonradan insanların hayatları da tarih araştırmasına konu olabilmekteydi. İşte Osmanlı döneminde mahkemeler tarafından kayda alınan şer'iyeye sicilleri de toplumda yaşayan sıradan bireylerin hayatlarından hareketle dönemi ve toplumu aydınlatan vazgeçilmez değerlerde kaynaklar olarak karşımıza çıktı (Yörük, 2013, s. 19).

Mahkeme kayıtlarında mirasla alakalı davaların diğer davalara kıyasla sıklığı dikkat çekmektedir. Araştırılan dönemde temelde şer'î miras davaları bulunmakla birlikte nadiren arazi kullanım hakkını içeren örfi miras davaları da yer almaktadır. Dönemin şatları muvacehesinde hem erkekler hem de kadınlar mahkemelerde davalı ve davacı olarak taraf olabilmektedir. Mirasla ilgili davaların genelde sulh, tehârûc, ibra gibi uzlaşılarda sonuçlandığı görülmektedir. Süreyya Fârûkî, mahkeme kayıtlarında sıklıkla miras konularındaki kavgaların görülmesini kadın ve çocuklar gibi dezavantajlı

durumdaki sınıfların miras hisselerinin engellenmesine yönelik hileli yönlendirmelerin çokluğuna bağlamaktadır (Faroqhi, 2001, s. 56). Mahkeme kayıtlarında özellikle mirası konu alan davalar kaydedilirken belirli bir tertibin takip edildiği görülmektedir. Örneğin önce vefat eden kişinin adı, varisleri, davanın konusu, hâkimin kararı, mirasa konu mallarının nasıl paylaşılacağına tespit edilmesi, varislerin alacağı mallar, bunların miktarları ve sonunda tarafların birbirlerinin zimmetlerini ibra ve ıskat eylemeleri gibi meseleler sırasıyla zikredilmektedir.

Osmanlı mahkeme kayıtlarının birçoğunda kadınlar da yer almaktadır. Bu sebeple şer'iyeye sicilleri Osmanlı kadınının araştırılmasında vazgeçilmezdir. Mahkeme kayıtlarında davaya konu olan meseleler çerçevesinde kadınların bireysel, ailevi ve toplumsal konuları, yaşam tarzları, mülkiyet hakları, sosyal ilişkileri gibi pek çok konuda bilgi edinmek mümkündür (Marcus, 2008, s. 28). Osmanlı devletinin kaydını tuttuğu birçok resmi evrak incelendiğinde din ayırımı gözetmeksizin toplumun her kesiminden kadınlarla ilgili veriler bulunabilmektedir (Göçek and Baer, 1997, s. 51). Bütün bunlarla birlikte resmi kayıtlara yansımamış durumların olabileceği de göz ardı edilmemelidir. Yine de kadınların haklarını kafi derecede kullanıp koruyamadıkları kanısına ulaşılabilecek derecede verilere ulaşılabilmektedir.

Konya şer'iyeye sicilleri 152 adet defterden oluşmaktadır. (Akgündüz, 1988, ss. 198-199; Solak, 2011, s. 10). Bu sicil defterlerinin asılları bütün diğer sicillerle birlikte Ankara Milli Kütüphane'de toplanmıştır (Sak, 2004, s. 14). İzzet Sak, Konya sicillerinin birçoğunun transkripsiyon ve dizinini gerçekleştirmiştir (KŞS, 39, 41, 45, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 10, 11, 14, 38, 37 numaralı defterler). Bunlar Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından yayınlanmaktadır. Bizim araştırdığımız dönem (57-67 numaralı) defterlerden 57 ve 59. defter hariç diğerlerinin henüz transkripsiyonu yapılmamıştır.

Osmanlı döneminde on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında Konya mahkemelerinde tutulan sicil kayıtlarında kadınların miras haklarını etkileyen bazı durumların olduğu tespit edilmiştir. Özellikle içerisinde bağış (hibe), sulh ve tehârûc, mehir, vasiyet, ketim ve ihfa, vâsi tayini (vesayet), gibi konuların geçtiği mirasla ilgili davalarda kadın mirasçıların haklarına taalluk eden bazı durumların olduğu anlaşılmıştır. Bunlardan bir kısmı bazı başlıklar altında kategorik olarak burada zikredilecektir.

1. Hibe Davaları ve Kadınların Miras Haklarına Etkisi

Hibe, karşılıksız bir şekilde bir malı karşı tarafın mülküne geçirmektir

(Halebî, 1973, III, 367). Hibeyi satım akdinden ayıran şey bedelsiz gerçekleşmesi, vasiyetten ayıran ise derhal gerçekleşmesidir (Bilmen, 1986, IV, 223). Ayrıca hibe muhatabın mülküne geçtiği için borç ve ariyet gibi işlemlerden farklıdır (Bardakoğlu, 1998, XVII, 421). *Mecelle* hibeyi “Hibe bilâ ıvaz bir malı âhara temlikdir” diye tanımlamaktadır. Bir malı karşılıksız bağışlayan tarafa *vâhib*, kendisine mal bağışlanan kişiye *mevhûbun leh*, hibe edilen mala da *mevhub* adı verilir (Bilmen, 1986, IV, 223). Türkçede hibe kelimesi de hibe edilen mal anlamında kullanılmaktadır. Hibeyi kabul etmeye *ittihab* denir (Şener, A. 1984b, s. 11). 18 Nisan 1929 tarih ve 1424 İcra ve İflas Kanunu’nun 343. Maddesi ile ülkemizde adı geçen kanunlardaki birçok terimle birlikte hibe yerine bağış kavramı kullanılmıştır (Şener, 1984a, s. 3). Türkçede ve eski hukuk metinlerinde ve fetvalarda geçen caba (cübbe) etmek de hibe etmek anlamına gelir (Halebî, 1973, III, 369; Şener, 1984a, s. 4).

Hibe aslında hukuken meşru bir tasarruftur. Ancak hibe eden kişinin niyetine göre bazen İslam’ın adalet ve hakkaniyet ölçüsüne muvafık bir durum arz edebilmektedir. Örneğin ölmeden önce mirasçılara hibede bulunmak veya vârislerden mal kaçırmak gayesiyle bağışta bulunmak gibi durumlar bu tasarrufun adalet sınırlarını zorlayan bir şekilde kullanılabileceğini göstermektedir. Murisler, ya doğrudan varisleri arasında ayırım yaparak bir kısmına bağışta bulunabilmekte, ya da mirasçılarını mahrum etmek kastıyla yabancı kişilere bağışlarda bulunabilmektedirler. Bu durum onların mirasçılardan mal kaçırmaya niyetleri olduğuna delalet eder. Hâlbuki İslam miras hukukunda vârislerin hisseleri önceden belirlenmiştir. Vârislerini mahfuz hisselerini / saklı paylarını başka vârislere veya yabancı şahıslara hibe etmeleri onları mirastan mahrum bırakma kastı taşıyabilmektedir. Bu da İslam miras hukukunun tasvip etmediği bir durumdur (Yılmaz, 2017a, s. 211, 213).

Gerek tarihte gerekse bugün anne babaların hayattayken birtakım gerekçelerle bazı çocuklarına bağışlar yaptıkları bilinmektedir. Bu gerekçeler zaman ve zemine göre farklılaşabilmektedir. Kimi zaman çocuğun kız veya erkek oluşu, kimi zaman anne babasının bakımını üstlenmesi, bir çocuğunu aşırı sevmesi, çocuğun muhtaç olması, bazı varislerin miras almasını engellemek gibi sebepler zikredilebilir. Bu tür uygulamalar aile bağlarına, özellikle de anne baba ile çocuklar arasındaki ilişkilere zarar verebilmektedir (Köse, 1999, ss. 14-20; Şener, 1984a, s. 7). Bu tarz tercihlerin kötü sonuçlarının tesiri bazen nesiller boyu sürebilmektedir. Bu nedenle ebeveynlerin bağış yaparken çocukları arasında adaletli ve hakkaniyetli davranışları gerekmektedir (Bardakoğlu, 1998, XVII, 425).

Erkek ile kız evlat arasında bağış yapılacağı zaman adaletli paylaşım oranının ne olduğu hakkında tartışma vardır. Kimi İslam hukukçularına göre miras paylaşımındaki genel ilke olan ikili birli paylaşım esas alınmalıdır. Aralarında Ebu Hanife'nin de bulunduğu bir diğer grup İslam hukukçusuna göre ise erkek ve kızların payları eşit olması gerektiği şeklindedir (Halebî, 1973, III, 369; Köse, 1999, s. 19; Tehânevî, 2014, XVII, 68-69). Bu başlıkta Osmanlı 18. Yüzyıl ikinci yarısında Konya mahkeme kayıtlarında yer alan bağış örneklerinden hareketle kızların tercih edilme oranları tespit edilecek, kız evlatların miras konusundaki durumlarının tarihsel temelleri ve örnekleri üzerine değerlendirmeler yapılacaktır. Konya kadı sicillerinin 1750-1800 yılları arasında yapılan kayıtlarına bakıldığında bu konuda fikir edinmek mümkündür. Bu yıllar arasında kaydedilen on bir defter incelendiğinde tespit edilebildiği kadarıyla 45 hibe belgesinin bulunduğu görülür. Bunları şu şekilde sınıflandırmak mümkündür.

Aile içinde erkeklere yapılan hibeler: Mahkeme kayıtlarındaki 45 belgenin 26'sında erkeklere bağışta bulunulmuştur. Bunları da şu şekilde kategorize etmek mümkündür. Defterlerdeki 45 belgenin 7 adedinde erkek çocuğa sünnet merasimi esnasında yapılan hibeler söz konusudur (63. Konya Şer'iyeye Sicili [KŞS], 46/3; 59. KŞS, 5/4; 59. KŞS, 18/4; 60. KŞS, 18/1; 58. KŞS, 49/1; 60. KŞS, 19/2; 61. KŞS, 66/3). Erkek evlat veya torunlara sünnet merasimlerinde herhangi bir sebep zikredilmeksizin doğrudan hediye olarak bağışlarda bulunulduğu görülmektedir. 45 belgenin 18'inde erkek evlada veya toruna hibeden bahsedilmektedir (Sünnet merasimi söz konusu olmaksızın erkek çocuğa yapılan hibeler için bk. 67. KŞS, 60/3; 66. KŞS, 26/5; 66. KŞS, 18/4; 65. KŞS, 52/1; 64. KŞS, 66/2; 64. KŞS, 65/3; 63. KŞS, 47/2; 62. KŞS, 24/3; 61. KŞS, 51/3; 61. KŞS, 37/3; 60. KŞS, 66/1; 60. KŞS, 20/1; 57. KŞS, 88/4). Kadınların kocalarına yaptıkları bağışlar üç adettir (58. KŞS, 98/4, 22, 12 Haziran 1765; 57. KŞS, 104/1, 21 Şubat 1749; 57. KŞS, 61/4, 22 Aralık 1748).

Aile içinde kadınlara yapılan hibeler: Mahkeme kayıtlarında kadınlara yapılan hibelerin 6'sında anne babanın kızlarına hibesi ve hibe iddiası yer almaktadır (65. KŞS, 54/1; 65. KŞS, 44/2; 61. KŞS, 33/1; 61. KŞS, 31/1; 67. KŞS, 112/1; 62. KŞS, 53/2). Kocaların karılarına yaptığı bağışlar ise 7 adettir (58. KŞS, 12/3, 28 Ekim 1763; 59. KŞS, 63/2, 26 Mart 1768; 63. KŞS, 29/4, 27 Kasım 1778; 63. KŞS, 41/3, 26 Nisan 1779; 66. KŞS, 45/4, 1794; 65. KŞS, 58/2, 4 Aralık 1788; 63. KŞS, 30/1, 19 Aralık 1778).

Aile dışına hibeler: Aileye mensup olmayan yabancı kişilere yardım amacıyla bazı hibeler yapıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin üç ortaktan

birinin diğer iki ortak lehine bir miktar borcu bağışlaması, efendinin kölesine bir ev bağışlaması, bir kadının başka bir kadının kızına hibede bulunması gibi kayıtlar bulunmaktadır. 45 adet belgenin 5'inde aile dışındaki kişilere hibe yapıldığı görülmektedir (Örnekler için bakınız: 64. KŞŞ, 92/4; 58. KŞŞ, 26/2; 61. KŞŞ, 19/2; 61. KŞŞ, 52/3).

İlgili dönem kayıtlarında anne babaların kızlarına yaptıkları bağış belgesi 6 iken buna karşılık erkek çocuklarına yaptıkları hibelerin sayısı ise 17'dir. Görüldüğü üzere aile içinde erkek çocuklara yapılan bağışın kızlara yapılanlara göre oranı yaklaşık üç kattır. Bu da anne babaların hibede erkekleri kızlara göre daha fazla tercih ettiklerini göstermektedir.

Hibe belgelerinin miras davasına neden olduğunu gösteren bazı dikkat çekici örnekler şöyledir: Konya Kadı Sicili 59. defterde yer alan bir örnekte Mehmed'in yaşarken hibe ettiği iddia edilen bir mal kendisi öldükten sonra bazı varisleri arasında miras davasına konu olmaktadır. Murisin kayıp oğlu da varislerden biridir. İbrahim isimli amca bu erkek çocuğun terikedeki mallarını korumak üzere tayin edilmiştir. Dava ölenin karısı Âlime ve öz büyük kızı Fatıma ile İbrahim arasında cereyan eder. Âlime terikeden olduğunu iddia ettiği malın paylaşılmasını talep eder. Kayyım ise o malın, çocuğa sünnet merasimi esnasında hibe edildiğini söyler ve bunu şahitlerle ispatlar. Âlime ve Fatıma bu davadan menedilir (59. KŞŞ, 18/4, 6 Ekim 1766).

Hibenin neden olduğu bir başka miras davası Ali ile halası Fatıma arasında cereyan eder. Ali dava konusu tarlanın sünnet merasimi esnasında dedesi İbrahim tarafından kendisine hibe ettiğini savunur. Fatıma bunu kabul etmeyip tarlanın babasına ait olduğunu iddia eder ve terikeden hissesini talep eder. Ali, dedesi İbrahim'in bu tarlayı kendisine hibe ettiğini şahitler ile ispatlar ve Fatıma davadan menedilir (58. KŞŞ, 49/1, 15 Temmuz 1764). Ali'ye yapılan bağış nedeniyle Fatıma miras hakkından mahrum olmuştur.

Bazı hibe belgeleri hüccet niteliğindedir ve muhtemel mülk iddialarını önleyen mülk ispat özelliği taşımaktadır. Buna örnek bir hibe hücceti Konya 63. kadı sicilinde geçen şu belgedir: Molla Süleyman bir mahallede bulunan bir tabhâne, bir kiler ve bir oda, iki küçük örtme ve bir miktar avludan oluşan evini oğullarının sünnet merasimleri esnasında iki oğluna hibe ettiğini kayıt altına almıştır (63. KŞŞ, 46/3, 12 Mayıs 1779). Böylece hibe edilen bu mallar nedeniyle diğer vârisler hak talebinde bulunamayacaklardır.

Bağışlanan bir malın terikeden olduğu iddiasıyla açılan bir miras davası belgesinde Halil Beşe vefat eder. Dava, Halil Beşe'nin vârisleri olan karlıları, kızı ve anabir kız kardeşi ile kendisine hibe yapılan iki erkek kardeş

arasında geçmektedir. Hanımlardan oluşan vârisler hibe konusu olan malların terikeden olduğu iddiasında bulunmaktadırlar ancak şahitlerin şahitliğiyle bu mallara müdahaleden menedilmişlerdir. Bu belgede hibede bulunan iki erkek dışındaki vârisler kadındır (61. KŞŞ, 37/3, 15 Eylül 1772). Terikeden hibe nedeniyle mal eksildiği için diğer vârislerin miras alacakları mallar eksilmiş olmaktadır.

Kız çocuklarına yapılan hibenin de yakın akrabalar arasında davalaraşmaya neden olduğu görülmektedir. Erkek yakınlar kızlara yapılan hibeden rahatsızlık duymakta ve itiraz etmektedirler. Örnek bir belgede Dellâl es-Seyyid Abdullah'ın vârisleri karıları Âişe ve Fatıma ile öz büyük kızı Seyyide Şerife ve amcaoğlu Sadreddin'dir. Seyyide Şerife Hâtun vekalet yoluyla Seyyid Sadreddin'e dava açar. Belgede geçen bağın sekiz sene önce müteveffa tarafından kendisine bağışlandığını ifade etmektedir. Seyyid Sadreddin'in ise hibe edilen bu bağı miras malına katmak istediği için bu davranışından men olunmasını istemektedir. Bu sebeple ona dava açmıştır. Amcasının oğlu bu iddiaları inkâr eder. Ancak Seyyide Şerife konuyu şahitler ile ispat ederek onu muaraza ve müdahaleden menettirir (61. KŞŞ, 31/1, 20 Haziran 1772).

Mahkeme kayıtlarında yer alan belgelerde hibe bazen miras davalarının içerisinde zikredilmekteyken bazıları hüccet belgesi suretindedir. Miras davalarının söz konusu olduğu kayıtlarda hibenin ispatlanması dava konusu olmaktadır. Yani müddei bağışlandığı söylenen malın miras malı olduğunu iddia etmektedir. Bu tip davalarda genelde şahitlerle hibe ispatlanmakta ve miras malı olduğu iddiasında bulunan taraf mahkemeden menedilmektedir. Kadınlara yönelik hibeleri kaydeden belgelerin genellikle miras davalarında zikredildiği görülmektedir. Erkeklerle yönelik bağışlarda ise çoğunlukla hüccet niteliğindeki hibe belgelerine rastlanılmaktadır. Nitekim kız çocuklarına yapılan 8 adet bağıştan sadece biri hibe hüccetidir. Diğer 7'si ise miras davası konusunda yer almaktadır. Bu da kız çocuğuna yapılan hibelere itirazı göstermektedir.

İslam hukukunda iki farklı hibe dağıtımını konusunu burada zikretmek anlamlıdır. Bu hibelerin farklılığı adalet kavramına yüklenen anlamla ilgilidir. Örneğin ebeveynin kendilerince bazı özel nedenlerle bazı çocuklarına yardım etmeleri mümkündür. Bunun da adalete uygun olduğunu düşünebilmektedirler. Yine doğrudan vârislerin tümüne eşit hibede bulunabilmektedirler (Yılmaz, 2017a, s. 218). Nitekim bazı çocuklar anne babanın bakımını ve maddi işlerini üstlenebilmekte ve ortak kazanç sağlayıp beraber yaşayabilmektedir. Kimileri de ayrı yaşayıp, ayrı çalışmaktadır.

Dolayısıyla anne babalar bu iki evladın aynı haklara sahip olmadığını düşünmektedirler. Bu gibi haklı gerekçelerle yapılan hibelerin adalet çerçevesinde makul görülebileceğini ifade edenler olabilmektedir. Ancak böyle durumlarda çoğunlukla kız çocuklarının olumsuz yönde etkilendikleri görülebilmektedir. Tarihi belgelerde yer alan bu tarz sorunların günümüzde de devam ettiği söylenebilir.

2. Sulh - Tahârüc Davaları ve Kadınların Miras Haklarına Etkisi

Tehârüc bir İslam miras hukuku terimi olarak terikedeki hak sahibi mirasçılardan bir veya birkaçının bu haklarından feragat etmeleridir. Bir bakıma mirasçılar arasında bir anlaşmayı da içermesi bakımından sulh kavramıyla da ilgilidir. *Tehârüc*, “bir bedel karşılığında veya bedelsiz mirastan çekilme” anlamında kullanılır (Mergînânî, 2013, III, 345). Fıkıhta “varislerden birinin veya birkaçının terikedeki muayyen miktar mal alarak mirastan çekilmesi için diğer varisler ile sulh olması” demektir (Bilmen, 1986, V, 212). Sonraki dönem Hanefiler *tehârüc* terimi kullanırken, diğer mezhepler *sulh ‘ani’t-terike* gibi kullanımları tercih ederler (Aktan, 2011, XL, 319).

Tehârüc, Abdurrahman b. Avf (r.a.) ile karısı arasında yaşanan şu olaya dayandırılmaktadır. Ölüm hastalığı esnasında boşanmış olduğu hanımı Tümadır binti'l-Esbâğ'ın iddeti bitmeden Abdurrahman b. Avf vefat eder. Halife Hz. Osman (r.a), iddeti bitmemesi nedeniyle bu kadının diğer hanımlar ile beraber terikedeki hissesini alması gerektiğine hükmeder. Abdurrahman b. Avf'ın zevcesi Tümadır 83.000 dinar veya dirhem karşılığında *tehârüc* yoluyla sulh yapmayı kabul eder ve terikedeki haklarından vazgeçer (İbn Âbidîn, 1988, XVII, 451; Zuhaylî, 1994, X, 470; Mergînânî, 2013, III, 346). *Tehârüc* teriminin temellendirildiği bu ilk olayda *tehârüce* rıza gösteren taraf kadındır. Tümadır'ın, mirasta kendisinin de terikedeki hakkı olduğuna hükmedilmesine rağmen terikedeki hissesinin verilmek istenmemesi nedeniyle *tehârüc* yoluyla sulha razı olmak zorunda kaldığı tahmin edilebilir.

İslam hukukunda *tehârüc* yolu ile sulh kazâi taksim değil rızâi taksimi ifade eder. Kazâi taksimde şer'î miras hisseleri geçerlidir. Rızâi taksimde ise varisler kendi aralarında diledikleri oranda mirası paylaşabilmektedirler. Dolayısıyla *tehârüc* durumunda varis kendi hakkı olan hisseden daha az bir mal karşılığında hakkından feragat etmektedir. Zaten varis isterse bedel karşılığı olmaksızın da mirastan çekilme hakkına sahiptir. *tehârüc* işleminde kişi isterse tek bir varis, isterse tüm varisler lehine terikedeki çekilebilir (Aktan, 2011, XL, 319).

Konya kadı sicillerinde 1750-1800 yılları arasında *tehârüc* yoluyla

kadınların miras hisselerinden çekildiği belgeler tespit edilebildiği kadarıyla 36 adettir (57. KŞŞ, 19/1, 27 Ekim 1748; 57. KŞŞ, 96/3, 9 Haziran 1749; 57. KŞŞ, 115/4, 26 Ağustos 1749; 57. KŞŞ, 138/1, 8 Eylül 1749; 58. KŞŞ, 12-1, 19 Kasım 1763; 58. KŞŞ, 19/2, 22 Ocak 1764; 58. KŞŞ, 23/2, 31 Ocak 1764; 58. KŞŞ, 28/2, 18 Şubat 1764; 58. KŞŞ, 30/2, 16 Nisan 1764; 58. KŞŞ, 47/1, 20 Temmuz 1764; 58. KŞŞ, 71/1, 31 Aralık 1764; 58. KŞŞ, 87/4-88/1, 10 Nisan 1765; 58. KŞŞ, 131/1, 19 Kasım 1765; 59. KŞŞ, 72/2, 11 Temmuz 1768; 59. KŞŞ, 73/1, 11 Temmuz 1768; 60. KŞŞ, 36/2, 3 Şubat 1771; 60. KŞŞ, 39/1, 20 Şubat 1771; 60. KŞŞ, 45/1, 20 Mart 1771; 61. KŞŞ, 12/4, 28 Nisan 1772; 61. KŞŞ, 41/2, 7 Kasım 1772; 61. KŞŞ, 69/3, 8 Mayıs 1773; 63. KŞŞ, 40/2, 10 Nisan 1779; 63. KŞŞ, 48/2, 21 Mayıs 1779; 64. KŞŞ, 39/4, 30 Eylül 1784; 64. KŞŞ, 90/2, 22 Kasım 1785; 64. KŞŞ, 97/3, 2 Mayıs 1786; 64. KŞŞ, 114/3, Ocak/ Şubat 1785; 65. KŞŞ, 17/3, 3 Mayıs 1787; 65. KŞŞ, 44/1, 19 Mayıs 1788; 65. KŞŞ, 47/1, 17 Mayıs 1788; 66. KŞŞ, 44/1, 1794; 66. KŞŞ, 49/1, 7 Ocak 1795; 66. KŞŞ, 51/3, 7 Mart 1795; 67. KŞŞ, 15/2, 7 Ocak 1796) 67. KŞŞ, 86/2, 23 Şubat 1797). Bu belgelerin birinde gayrimüslim bir kadın tehâruc yoluyla miras hissesinden feragat ederek sulh olmuştur (60. KŞŞ, 36/2, 3 Şubat 1771). Çoğunda kadınların münferiden tehâruc yoluyla miras haklarından vazgeçtikleri görülmektedir. Üç belgede ise kadınların erkek vârislerden biri veya birkaçıyla birlikte terikeden ayrıldıkları tespit edilmiştir (58. KŞŞ, 23/2, 31 Ocak 1764); 58. KŞŞ, 30/2, 16 Nisan 1764); 66. KŞŞ, 49/1, 7 Ocak 1795).

Kadınların tehâruc yoluyla mirastan çekildiği belgelerin bir kısmı miras davası kayıtları, diğer bir kısmı ise hüccet niteliğindeki belgelerdir. Tekrar hak taleplerinin önüne geçmek üzere mahkemeler mirastan hissesinden daha az pay alarak miras taksiminden çekilenlerin durumunu "tehâruc hüccetleri" düzenleyerek kayıt altına almışlardır. Bu hüccetler, söz konusu kişilerin miras hakkından feragat ettiklerinin ve bunun yerine başka mallar aldıklarının delilidir. Mahkeme kayıtlarında kadınların sıklıkla miras haklarından feragat ettikleri görülmektedir. Bu durum kadınların miras haklarının tamamını alabilme ümidi olmadığı için yapmış olabilecekleri ihtimalini akla getirmektedir. Bu feragatten bazen erkek, bazen de diğer kadın varisler yararlanabilmektedir.

Tehâruc ile ilgili olarak açılan bir dava kaydında geçtiğine göre Emine ölür. Vârisleri kocası Molla Ali ile ana baba bir erkek kardeşleri Hacı Mehmed ve Hacı Mustafa ve kız kardeşleri Kezban ve Âlime'dir. Koca Molla Ali, ölenin erkek kardeşleri Hacı Mehmed ve Hacı Mustafa'ya dava açmaktadır. Dava konusu, karısının babası vefat ettiğinde kardeşleriyle tehâruc yolu ile sulh yapmış olmasıdır. Karısı hayattayken tehâruc yoluyla kardeşleri ile miras

hissesi karşılığında otuz beş adet koyun ve üç kile buğday ile anlaşmış ve bir kısmını almıştır. Bir kısmını ise almadan vefat etmiştir. Koca Molla Ali bin Nasuh, ölenin erkek kardeşleri Hacı Mehmed ve Hacı Mustafa zimmetlerinde olan karısının alacağıın yarı hissesini talep etmektedir. Aralarında çıkan çokça anlaşmazlık sonrasında sulha teşvik eden arabulucular sayesinde bir miktar mal alarak zimmetlerini ibra etmektedir. Bu davada kadının tehârûc yoluyla sulh yaptığı halde hayattayken sulh bedelinin bile tamamını alamadığı görülmektedir (67. KŞŞ, 15/2, 7 Ocak 1796).

Miras davalarında sulh yoluna gidildiği durumlarda da genellikle sulha rıza gösteren tarafın kadınlar olduğu görülmektedir. Bununla ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Kimi zaman kadınların erkek kardeşleriyle sulh oldukları, kimi zaman da miras hakkını talep eden kadın vârislere haklarının sulh yoluyla verildiği görülür. Her kadının miras hakkını almak için mahkemeye başvurmayabileceği de göz ardı edilmemelidir. Yine de kadınların hukukun kendileri için belirlediği miras hissesinde ısrarcı olmayarak sulha rıza göstermek durumunda kalmalarının arkasında birçok neden olabilir. Örneğin acil olarak nakde ihtiyacı bulunması, kardeşlerine olan muhabbeti, bunu kabul etmemesi durumunda hiç hisse alamama endişesi, kardeşleriyle anlaşmazlık yaşamak istememesi, çevreden çekinmesi, sulh yapması için etrafın baskısı, kardeşinin anne ve babasının bakımını üstlenmiş olmaları gibi pek çok ihtimal düşünülebilir. Nitekim bir örnekte bir erkek kardeş elindeki malın sadece bir kısmının babasına ait olduğunu, geri kalanını kendinin kazandığını belirttiği ve bu konuda elinde fetva bulunduğunu ileri sürdüğü görülür (66. KŞŞ, 49/2, 5 Ocak 1795).

Çalışma esnasında tehârûc kelimesinin geçtiği davalar ile sulh kelimesinin geçtiği davalar arasında önemli bir fark dikkatleri çekmiştir. Her ne kadar tehârûc ile mirastan ayrılma bir sulh türü olsa da tehârûcte sıklıkla muhasamatın yani anlaşmazlığın olmadığı fark edilmiştir. Sulhta ise vârisler arasında bir anlaşmazlık veya davalasmadan sonra yapılan sulh görülmektedir (Bu konu ile ilgili bir çalışma için bk. Şimşek, 2016).

3. Mehir Davaları ve Kadınların Miras Haklarına Etkisi

İslam hukukunda kocanın karısına karşı mâli sorumluluklarından biri mehirdir (Çalışkan, 2005, s. 323; Gökmenoğlu, 1998, s. 23). Evlilik akdinden önce veya akit esnasında belirlenen mehre *müsemma*, evlilik akdi sonrasında bırakılan ve emsale göre belirlenen mehre ise misil denir. Eğer mehir peşin verilirse *muaccel*, ertelenirse *müeccel* olarak isimlendirilir (Cin, 1974, s. 217). Mehr-i müeccelin ödenmesi boşanma sırasında veya taraflardan herhangi birinin vefatı ile de kesinleşmektedir (Bardakoğlu, 2006, 219; İmber, 1997, s.

98).

Bir kadın vefat ettiğinde mehrini daha önce almamışsa terikesine dahil edilir ve mirasçılara hisseleri oranında pay edilir. Mahkeme kayıtlarında bu konuda bazı örnekler yer almaktadır. Örneğin bir kadın ölünce mirasçuları kadının alamadığı mehrin de terikeye dahil edilmesini talep ettikleri ve bunun için mahkemeye başvurdukları görülmektedir. Aslında mehrî ödemek durumunda olan kocası da vârisler arasındadır (mesela bk. 58. KŞS, 98/4, 12 Haziran 1765). Bu durumda koca kendi hissesi dışındaki miktarı diğerlerine ödemek durumundadır. Benzer şekilde koca mehir borcunu ödemediği takdirde kadının, bu hakkını terikedeki hissesinden ayrı olarak öncelikle almaya hakkı vardır (Gökmenoğlu, 1998, s. 24; örnek için bk. 64. KŞS, 37/1).

Konya mahkeme kayıtlarında yer alan bir örnekte yirmi sene önce vefat eden Mehmed'in vârisleri karısı Ümmühan, büyük öz oğulları Hüseyin ve Mustafa ve büyük kızı Fâtıma'dır. Mustafa terikedeki miras hakkını ister. Ölenin karısı Ümmühan, terikeden kalan malların kocasından alacağı olan 30 kuruş mehir hakkı olarak kendisine ait olduğunu, ayrıca Mustafa'nın kendisine 40 kuruş borcu olduğunu iddia eder. Mustafa bunu kabul eder. Mustafa'ya borcunu ödemesi tenbih edilir (67. KŞS, 110/4, 24 Mart 1798). Görüldüğü üzere bir kadın yirmi yıl önce ölen kocasındaki mehir hakkı konusunda davalasabilmektedir. Terike ile mehir hakkı bazen karıştırılabilmektedir. Bu sebeple mehrin herkesin bilgisi dahilinde ve açıkça belirlenmesi önemlidir. Nitekim mehrin ispatı mahkemede şahitlerle olabilmektedir. Örneğin kayıtlarda yer alan bir başka örnekte ölenin karısı Şerife Havva, diğer varislerden biri olan ölenin ana baba bir kardeşi Molla Salih'ten mehr-i müecceli olan 30 kuruşu talep etmektedir. Molla Salih bunu ödemek durumunda kalmıştır. Mehrin şahitlerle ispatı nispeten daha kolaydır. Ancak Şerife Havva daha sonra ölenin kendisine borcu olduğunu da iddia etmiştir. Molla Salih ile bu konuda aralarında çokça tartışma çıkmıştır. Aracılar vasıtasıyla sulh olarak meseleyi çözebilmişlerdir (62. KŞS, 69/1). Mahkeme kayıtlarında hem mehir hakkını hem de miras hissesini almak için sulh olan kadınlar da yer almaktadır. (64. KŞS, 39/4; 66. KŞS, 18/1, 28 Mayıs 1793; 60. KŞS, 39/1).

Mehrin miktarı, ödenip ödenmediği gibi durumların taraflar arasında suiistimale konu olabileceği kayıtlarda görülmektedir (58. KŞS, 123/1, 1 Kasım 1765; 58. KŞS, 79/2, 16 Şubat 1765; 58. KŞS, 71/1, 31 Aralık 1764; 57. KŞS, 135/1, 8 Ekim 1749; 57. KŞS, 139/4, 19 Nisan 1749). Mahkeme kayıtlarındaki bazı örnekler mehrin suiistimale açık olduğunu göstermektedir (61. KŞS, 69/3, 8 Mayıs 1773). Sicillerde yer alan belgelerden

hareketle kadınların mehir hakkına sahip olsalar da bunu kullanmadıkları, bu mehir hakkından kadının vârislerinin istifade ettikleri söylenebilir.

4. Ketim ve İhfa Davaları ve Kadınların Miras Haklarına Etkisi

Aslı Arapça olan ketim ve ihfa, gizlemek, saklamak anlamlarına gelir. İslam miras hukukunda dava kayıtlarında ise bazı mirasçılarının miras malından bir kısmını saklaması, gizlemesi demektir (Sarı, 1984, s. 426, 1286). Miras mallarından bir kısmının saklanması durumu erkek varisler tarafından yapılabileceği gibi, kadın varisler tarafından da yapılabilmektedir. Ketim ve ihfa bazı durumlarda kadınların miras haklarını tam olarak almalarını engelleyici bir durum olarak da değerlendirilebilmektedir. Nitekim kayıtlarda kimi zaman kadınların mahkemeye başvurarak diğer varislerin sakladığını iddia ettikleri haklarını talep etmekte, bunların bir kısmını sulh yoluyla geri alabilmekteyken (66. KŞS, 50/5, 28 Ocak 1795) bir kısmını da ketim ve ihfa iddiasının ispat edilememesi (66. KŞS, 26/1, 26 Kasım 1793) gibi nedenlerle alamamaktadırlar. Bununla birlikte kadın mirasçılarının da mirastan mal sakladığı iddiaları da kayıtlarda görülmektedir (58. KŞS, 74/3, 30 Ocak 1765; 59. KŞS, 45/1, 30 Haziran 1766).

5. Vasiyet Davaları ve Kadınların Miras Haklarına Etkisi

Kişinin sağ iken malını ölüm sonrasına bağlayarak bir şahsa veya hayır cihetine teberru yoluyla temlik etmesi, yani sağlığında malının mülkiyetini bir şahsa veya hayır yoluna meccanen vermesine vasiyet denir (Berki, 1951, s. 400; Arı, 2012, XLII, 552-553). Vasiyetin mirasla yakından ilişkisi bulunmaktadır. Burada mirasla ilişkisi bağlamında Konya mahkeme kayıtlarındaki vasiyet belgelerinden örneklere yer verilecektir. Bu belgeler vasiyet hücceti şeklinde olabildiği gibi miras davalarıyla birlikte olan vasiyet davalarının kaydı şeklinde de olabilmektedir. Çünkü vasiyet, kişinin terikesini ve vârislerini ilgilendirir. Bu konuda mahkeme kayıtlarında pek çok örnek vardır. Ayrıca belgelerde mûsinin sağ iken vasiyet bıraktığına şahit tuttuğu ve bu vasiyetini yerine getirmekle görevlendirdiği vasiyy-i muhtar adı verilen kişilerin mahkemelerde taraf oldukları görülmektedir. Mirasçılarının, vasiyy-i muhtarların iddialarını inkâr ettikleri birçok örnek dava vardır (57. KŞS, 8/3, 27 Şubat 1784; 64. KŞS, 88/2, 29 Ekim 1785; 66. KŞS, 29/2, 14 Ocak 1794; 64. KŞS, 98/2, 18 Mayıs 1786). Mahkeme kayıtlarında vasiyy-i muhtarlar ile varislerin sıklıkla davalastıkları görülmektedir. Vasiyet terikenin üçte birinden fazla olamamaktadır. Vasiyetin bir hayır yapma kapısı olması ve genellikle de vasiyetlerin hayır maksatlı yapıldığı bilinmekle birlikte bazı murislerin varislerini mirastan mahrum bırakmak veya hisselerini azaltmak maksadıyla da vasiyette

bulunabilmeleri mümkündür. Kötü niyetle yapılan vasiyetin dince makbul bir durum olmadığı bilinmektedir. Her halükârda vasiyetlerin vasiyy-i muhtar vasıtasıyla tescillenmesi olayın hukuki boyutunu tamamlayıcı bir unsur olarak olumlu bir durumdur. İslam hukukuna göre varise vasiyet geçerli değildir. Yabancı kişi ve kurumlara vasiyet ise üçte birle sınırlıdır. Vasiyetin üçte birini aşan kısmı varislerin onayına bırakılmıştır. Bununla birlikte vasiyet hakkının kötüye kullanılmasına yönelik durumların da ortaya çıkabileceği unutulmamalıdır (Köse, 1997, ss. 123-127).

Mahkeme kayıtlarında yer alan belgelerde vasiyetin mirasçılar tarafından inkar edildiği görülmektedir. Ancak çoğu davada vasiyetin varlığının ispat edildiği ve ölenin vasiyetinin yerine getirilmesinin emredildiği tespit edilmiştir. Gerek vasiyet edenler, gerekse kendilerine vasiyet edilenler arasında kadınlar da erkekler de bulunabilmektedir. Mahkeme kayıtlarında kişilerin genellikle ibadet borcu ve hasenat maksadıyla vasiyette buldukları, kişilerden ziyade hayır kurumlarını tercih ettikleri müşahede edilmektedir.

Gerek dava ve gerekse hüccet niteliğinde Konya mahkeme kayıtlarında oldukça fazla örnek bulunmaktadır. Vasiyet belgelerinde çoğunlukla şu ifadeler yer almaktadır: “Bi emrillâhi Teâla ben dâr-ı fenâdan saray-ı bekâya intikal eylediğimde bi'l-cümle malımın sülüsü ifrâz olunup techiz ve tekfin ve ıskât-ı salât ve keffârât ve sâir mâ vecibeme harc ve sarf oluna” (57. KŞS, 8/3, 1 Eylül 1748). Sicillerde kadınların hem vasiyet bıraktıklarında hem de varis olduklarında vasiyetin inkar edildiği, ancak şahitlerle ispatlandıktan sonra vasiyetin yerine getirildiği kaydedilmiştir (63. KŞS, 22/2, 8 Ağustos 1778; 63. KŞS, 39/2, 2 Nisan 1779; 63. KŞS, 7/3, 5 Mart 1778).

Dava ve hüccet şeklindeki vasiyet belgelerinden farklı olarak miras davaları içerisinde zikredilen vasiyetler, kadınların miras hakları açısından değerlendirildiğinde bazı etkilerinin olduğu görülmüştür.

Bu tür bir belgede konu şöyle geçmektedir: es-Seyyid İbrahim b. es-Seyyid Süleyman kızı Seyyide Şerife Nam Hatun'un zevcinin vekili Hümaoğlu es-Seyyid Hafız Halife, vefat edenin veresesinden ana baba bir er kardeşi es-Seyyid el-Hac Mehmed veresesinden erkek kardeşi İmam es-Seyyid Ali Efendi huzurunda el-Hac Mehmed'in şunları dediğini anlatır. Müvekkilesinin babasından intikal eden bazı mallarının zimmetinde olduğunu ve verilmesini vasiyet eder. el-Hac Mehmed'in vefatından sonra İmam es-Seyyid Ali Efendi, Hümaoğlu es-Seyyid Hafız Halife'nin müvekkilesi ile bazı mallar karşılığında sulh olur fakat sulh olduğu malları da vermek istemez. Sulh olduklarını ispatlayamayınca Hümaoğlu es-Seyyid Hafız Halife'nin vekilliğini yaptığı

müvekkili davadan men edilir.

Örneğin konuyla ilgili bir belgede bir kızın amcası, sağlığında o kızın miras hakkını vermemiş, ancak ölmeye kadar kabul edip verilmesini diğer amcaya vasiyet etmiştir. Fakat vasiyet edilen amca bu sefer vasiyeti yerine getirmek istememiştir. Bunun üzerine bir bedel karşılığında sulh yapılmıştır. O kişi sulh bedelini de vermek istememiştir. Kız da bunu mahkemede ispat edemeyince davadan men edilmiştir (59. KŞS, 34/3, 24 Nisan 1767). Bu belgede görüldüğü üzere vasiyet yapıldığında onu vasiyet hücceti ile desteklemek önemlidir. Bu olayda şahit bulunamadığı için vasiyet ispatlanamamıştır. Ayrıca miras hakkının zamanında verilmemesi, her ne kadar sonradan pişman olunup vasiyet edilse de bir kadının miras hakkını alamamasına neden olmuştur.

6. Vesayet Davaları ve Kadınların Miras Haklarına Etkisi

Vesayet, eda ehliyeti bulunmayan veya eksik olan kişilerin himaye edilmesi ve mallarını idare edilmesi, gerektiğinde onlar adına tasarruflarda bulunma izni veya yetkisidir. Bu yetki hâkim tarafından bir belgeyle verilir (Bardakoğlu, 2013, XLIII, 66). Konya mahkeme kayıtlarında da ehliyetten yoksun veya nakıs olanların özellikle miras haklarının korunması için hakim kararı ile vasi tayin edildiği görülmektedir. Bu durum kadın ve kızların haklarını da yakından ilgilendirmektedir. Bu, sorumluluğu büyük olan ve güvenilir kişilere ihtiyaç duyan bir görevdir. Vasiler vesayetleri altındaki kişilerin mali haklarını korumak, hukuka ve örfeye uygun şekilde mallarını idare etmek durumundadırlar (Bardakoğlu, 2013, XLIII, 68).

Kadınların mirasla ilgili davalarda vesayet söz konusu olduğu bazı belgeler bulunmaktadır. Örneğin bir annenin kendi adına asaleten, küçükler adına vesayeten bir miras davasına taraf olduğu görülmektedir (62. KŞS, 42/3, 20 Temmuz 1774; 63. KŞS, 55/3, 24 Ağustos 1779). Meselâ bir kayıta ölenin kız kardeşleri ile karısı kendi adına asıl, küçük kızları ve oğlu adına vasi olarak davaya taraf olmuştur. Belgeye göre kız kardeşler, erkek kardeşlerinin babalarından kendilerine kalan miras hisselerini teslim etmeden öldüğünü iddia ederler. Üvey annelerinin ise hem kendi adına hem de küçük çocuklar adına vesayeten bu mirasa el koyduğunu söylerler. Mahkeme huzurunda bunu ispat eden kız kardeşler haklarını alırlar (62. KŞS, 59/2, 23 Ocak 1775). Erkek kardeşin, kız kardeşlerinin miras hakkını ödemeyi tehir etmesi, üvey annelerinin de buna el koyması şayet mahkemeye taşınmasaydı kız kardeşler bu haklarını alamayacaklardı. Buna benzer olayların toplumda olması her zaman muhtemeldir.

Vasilik görevi yapan kişilerin korumakla ve idare etmekle yükümlü

---

oldukları terikedeki mallardan vesayetleri altındaki kişilerin ihtiyaçları için satım ve harcama yapmaları mümkündür. Bu konuda sicillerde bazı kayıtlar yer almaktadır (61. KŞS, 71/2; 64. KŞS, 16/3, 1784; 64. KŞS, 104/2, 14 Eylül 1786; 67. KŞS, 120/2, 27 Nisan 1798). Bu tür harcamaların gerekçesi bazen nafaka ihtiyacının giderilmesi olabilmektedir. Bu tür harcamalar ancak mahkeme kararıyla yapılabilmektedir (64. KŞS, 79/1, 15 Haziran 1785; 66. KŞS, 9/6, 8 Ocak 1793).

Bu tür işlemlerde İslam hukuku açısından bir sakınca bulunmamakla birlikte bu konuda bazı suiistimallerin meydana gelmesi de muhtemeldir. Bazen gerçekten küçüğün nafaka ihtiyacı için malının vasi tarafından satıldığı görülmekle birlikte (58. KŞS, 53/3, 22 Ağustos 1764) bazen de bunun hakkın kötüye kullanılması şeklinde ortaya çıkması da mümkün olabilmektedir (Köse, 1997, ss. 123-127; 58. KŞS, 18/3, 19/1, 23 Ocak 1764; 59. KŞS, 68/1, 19 Haziran 1768; 65. KŞS, 37/1, 24 Ocak 1788). Nitekim küçüklerin büyüdükten sonra vasilerini bu konuda dava ettikleri örnekler de mevcuttur (58. KŞS, 42/1, 18 Mayıs 1764; 65. KŞS, 30/1, 4 Ekim 1787). Bazı vasilerin nafaka ihtiyacı haricinde farklı sebeplerle himayeleri altındaki kişilerin mallarını sattıkları da görülmektedir. Mağdurların bir kısmının hakkını araması nedeniyle bunlar mahkeme kayıtlarına girebilmişken, belki de bu konuda bazı sebeplerle sessiz kalanların hakları zayi olmuştur.

Osmanlı'nın son dönemlerinde özellikle yetim mallarının korunması ve kötüye kullanılmalarının minimize edilmesi amacıyla bazı kanuni ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin bu tür malların idane yöntemiyle ekonomiye dahil edilmesi ve malın değer kaybına uğramasının önüne geçilmesi bunlardan biridir (Özcan, 2006, ss. 107-108).

C. Değerlendirme

Kadının miras hakkını alabilmesinde hem hukuk sistemlerinin hem de sosyal ve kültürel çevrenin etkisi olduğu görülmektedir. Kadınların yaşadıkları çağ ve toplumun kültürel bakış açısı çerçevesinde kendilerine biçilen rollerin ve statülerin onların bu haklarına tesir ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim bu konudaki bilimsel araştırmalar kadınların miras haklarına ya hiç ulaşamadıkları ya da haklarının sadece bir kısmını alabildiklerini göstermektedir. Bir araştırmaya göre erkeklerin üç temel konuda miras ile ilgili tutumlarını meşrulaştırdıkları tespit edilmiştir. Birinci neden, erkek vârislerin ileri sürdükleri dini gerekçelerdir. Din tarafından emredilen kurallar bazı hırsırları meşrulaştırıcı bir vasita kılınabilmektedir. Bir diğer neden ise gelenektir. "Bizde böyle adetler yoktur, kızlar mal mülk almazlar" gibi söylemler geleneklerin toplumun davranışları üzerinde etkisini

göstermektedir. Üçüncüsü ise evlilik yolu ile kadının ailesinin değişmiş olması ona az hisse verilmesinin nedeni olarak görülmesidir (Gürdal – Odabaş, 2014, ss. 41-44). Sadece erkek yakınların değil bazen kadınların da sayılan sebeplerle diğer kadınların mirastan pay almasına engel olmak istemeleri sosyal bir gerçekliktir.

Bazı araştırmacılar tarafından İslam dünyasında kadınlara miras konusunda uygulanan bazı haksızlıkların arka planındaki gerekçeleri tespit etmeye çalışılmıştır. Bunlar arasında toplumun cahiliye düşüncesine sahip olması, erkek çocuklarına verilen değer daha çok olması, kızların kocasının mülklerine ortak olmasından duyulan rahatsızlık veya damatların ev hanesinden sayılmaması, kadınların mirastan haklarını istemekten utanç duymaları, kadınların yakın akrabalar tarafından dışlanmaktan korkmaları, miras hükümlerinin tam olarak bilinmemesi, toplumda kadınların ve zayıf kesimlerin hakkının hile yolu engellenmesi öncelikli nedenler olarak gösterilmiştir. (Yılmaz, 2017b, ss. 264-265). Günümüzde de devam eden bu gibi uygulamalar kadınların miras ile mülk elde etmede bazı problemlerle karşılaşmalarını göstermektedir. Tarihsel kayıtlarda kadınların hukukun kendilerine tanıdığı miras hisselerini almada sorunlarla karşılaştıkları görülmekte ve meşru bir sebebe dayanmaksızın haklarının alıkonulması sonucunda hak talepleri (istihkak) yer almaktadır. (Kaya, 2013, ss. 19-20). Bakara Suresinde geçen “Birbirinizin mallarınızı haksız yere yemeyin” (Bakara 2/188) ayetinin yanında Hz. Peygamber’in “Bir şeyi alan el onu hak sahibine vermediği sürece ondan sorumludur” (Ebû Dâvud, “Büyü”, 90) sözü miras paylarının tarafların rızası olmadan değiştirilmesi açısından dikkate alınmalıdır. Yine Hz. Peygamber “Bir kimse kardeşine ait malı ciddi veya şaka ile almasın; biri kardeşinin değneğini almış olsa bile onu iade etsin” buyurmaktadır (Ebû Dâvud, “Edep”, 93; Tirmizî, “Fiten”, 3). Bu sebeple *Mecelle*’de de haksız mal edinimi konusu “Bilâ sebep-i meşrû birinin malını bir kimsenin ahzylemesi caiz olmaz” şeklinde kanunlaştırılmıştır (*Mecelle* md. 97; Kaya, 2013, s. 22).

Sonuç

Bu çalışmada Osmanlı kadınının tarihin bir kesitinde bir mekânda miras paylaşımı konusunda yaşadığı olaylar ele alındı. 18. yüzyılın ikinci yarısında Konya mahkeme kayıtları olan şer’iyye sicilleri miras meseleleri bağlamında incelenerek kadınların bu konudaki durumları tespit edilmeye çalışıldı. Tarihsel veri olarak mahkeme kayıtları kullanıldı. Bu belgelerin bir kısmı doğrudan dava kaydı iken diğer bir kısmı günümüzdeki noter benzeri hüccet niteliğindedir. Bu belgeler mirasa etkisi bağlamında ve onunla

yakından ilişkisi bulunan hibe, tehârûc, mehir, ketim ve ihfa, vasiyet ve vesayet konuları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Araştırılan elli yıllık zaman kesitinde konuyla ilgili olarak kaydedilen 45 adet bağış içeren belgenin 26'sında erkek tarafa hibe yapıldığı, 17 adet belgede ise kadınlara bağış yapıldığı görülmektedir. Kadınlar bu belgelerin 4'üne göre ise kendilerine yapılan hibe konusu malları alamamışlardır. Bu belgelerin 7 tanesinde ebeveynin kız çocuklarına hibeleri söz konusudur. Ancak toplam belgeye bakıldığında erkek çocuklara hibenin 17 adet olduğu görülmektedir. Bu durum hibede kızlara nazaran erkeklerin daha çok tercih edildiğini, ayrıca bu hibelerin özellikle kadınların miras haklarını eksilttiğini göstermektedir.

Mahkeme kayıtlarında yer alan miras belgelerinin bir kısmı mirastan çekilme anlamına gelen tehârûc ile ilgilidir. Bazı varislerin diğer varisler lehine mirastan çekilebildikleri, bunu karşılıksız yapabilecekleri gibi, hisselerinden daha az bir bedel karşılığında da yapabildikleri görülmektedir. Bu tür durumlar hüccet belgesi olarak mahkemece kayıt altına alınmıştır. Varisler arasında davalasma söz konusu olan belgelerde uzlaşının sulh kavramı kullanılarak zikredildiği görülmekte iken herhangi bir davalaşmanın bulunmadığı işleme yasal geçerlilik kazandıran hüccet niteliğindeki belgelerde ise tehârûc teriminin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Kadınların miras hakları çerçevesinde meseleye bakıldığında onların terikedeki haklarından erkeklere oranla daha çok feragat ettikleri ayrıca sulh ile sonuçlanan davalarda kadınların çoğunlukla sulha rıza gösteren taraf oldukları görülmektedir.

Kadınların terikeden ayrılma sıklığı erkeklere kıyasla daha sık görülmektedir. Bu durum, kadınlara terikedeki haklarının tamamının verilmek istenmediği ihtimalini akla getirmektedir. Bununla birlikte sulh ve miras davalarında çoğunlukla kadınların sulha rıza gösteren taraf olduğu görülmektedir. Bunun arkasında birçok sosyokültürel ve tarihsel sebebin bulunduğu söylenebilir. Mahkeme kayıtlarının ilgili belgeleri incelendiğinde kadınların mehir hakları yaşarken elde edememesinden mütevellit sorunların mahkemelerde nizaa götürdüğü görülmektedir. Burada kadınlar açısından önemli bir husus mehirlerini yaşarken alamamalarıdır. Ayrıca bu mehir ölümlerinden sonra mirasa konu olduğu için miras davalarıyla da yakından ilişkisi bulunmaktadır. Sicillerde geçen örneklerde kocaları ölen kadınların daha önce alamadıkları mehir haklarını kocalarının terikelerinden talep ettikleri de görülmektedir. Bu durumun iki bakımdan da kadının mağduriyetine sebep olan bir hale geldiği söylenebilir.

Vasiyet İslam hukukunca tanınmış meşru bir hak olduğu halde, bazen bu hakkın kötüye kullanılma ihtimali de söz konusu olabilmektedir. Her ne kadar vasiyetin çoğunlukla hayır kurumlarına yapıldığı görülmekte ise de mahkeme kayıtlarındaki bazı belgelerde varislerin iddia edilen vasiyeti kabul etmeyerek mahkemeye başvurdukları görülmektedir. Bu durum kadınların miras haklarını da ilgilendirmektedir. Mirastan mal saklanması anlamındaki ketim ve ihfa iddiaları davalarının birçoğunda ispat edilememiştir. Mahkemelerin, kişilerin sözlerinin doğruluğuna itimat ederek karar verdiği düşünülmektedir. Bu konuda daha çok kadınların mal sakladıkları ile ilgili iddiaların yer aldığı görülür.

Küçüklerin ve mahcurların mallarını gözetmek ve onlar adına tasarrufta bulunmak üzere mahkemece atanan vasilerin bazı uygulamaları yetim kız çocuklarının miras haklarına yönelik bazı davalara konu olmuştur. Nitekim bazı kız çocukların büyüdükten sonra, yaptıkları satım ve harcamalardaki haksızlıkları iddiasıyla vasilerini dava ettikleri görülmektedir. Özellikle nafaka harici nedenlerle küçüklerin mallarının satımı, nafaka ihtiyacının da örfüne uygun karşılanmaması gibi görevin kötüye kullanıldığı iddiaları mahkemelere yansımıştır.

1750-1800 yılları Konya şer'iyeye sicillerine göre kadının miras meselelerin incelendiği hibe, ketim ve ihfa, mehir gibi belli başlı konularda görüldüğü üzere adalet bakımından tartışmalı durumların olduğu görülmektedir. Hukuk metinlerinde ve kanunlarda her ne kadar teorik olarak haklar zikredilse de pratik hayatta bunların uygulanması kişilerin bilgi seviyesi, kültürel kod, ahlaki olgunluk gibi pek çok alanda gelişmişlik seviyesi ile doğru orantılıdır. Örneğin hibe, vasiyet gibi mirastan mal kaçırma amaçlı uygulamalar hukuka uygun gibi görünse de ahlak temeline dayalı adaletten sapmalar olarak değerlendirilebilir. Son olarak meselenin farklı açılardan değerlendirilebilmesi için Osmanlı dönemi kadınlarıyla ilgili daha çok bilimsel araştırmaya ihtiyaç olduğunu belirtmek gerekir.

Teşekkür:

-

Beyanname:

1. Özgünlük Beyanı

Bu çalışma, yazarın "18. Yüzyıl Konya Şer'iyeye Sicilleri Bağlamında Osmanlı

Kadınlarının Miras Hukuku Meseleleri (1750-1800)" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

2. Etik Kurul İzni:

Etik Kurul İzni gerekmemektedir.

3. Finansman/Destek

Bu çalışma herhangi bir finansman ya da destek almamıştır.

4. Katkı Oranı Beyanı:

Yazar, makaleye başkasının katkıda bulunmadığını beyan etmektedir.

5. Çıkar Çatışması Beyanı:

Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

KAYNAKÇA

- AĞÇOBAN, S. (2016). Kadın Olgusunun Kültürel Gelişimi ve İslam'da Kadının Yeri Üzerine Tartışmalar. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*. Haziran, 2016, 2(1): 14-24.
- AKGÜNDÜZ, A. (2000). "İntikal". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. XXII, 354. İstanbul: TDV Yayınları.
- AKGÜNDÜZ, A. (1988). *Şer'iyeye Sicilleri*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- AKTAN, H. (2011). "Tehârüc". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. XL, 319. İstanbul: TDV Yayınları,.
- AKYILMAZ, S. G. (2016). "Osmanlı Devleti'nde Mülkiyet Hakları ve Mülkiyet İlişkileri Çerçevesinde Kadının Hukuki Statüsü". *II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri*, İstanbul.
- AKYILMAZ, S. G. (2007). "Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü". *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. XI, sy. 1-2.
- ALTAN, M. (2007). *1748-1749 Yılında Konya'da Sosyal ve İktisâdi Hayat (57 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre)*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- ARGIT, B. İ. (2005). "Osmanlı Hukuk Çalışmalarında Kadın". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. c. 3, sy. 5.
- ARI, A. (2012). "Vasiyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. XLII, 552-

553, İstanbul, TDV Yayınları.

- BERKİ, Ş. (1951). "Türk Hukukunda Vasiyet", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. c. 8, sy. 3, s. 400, dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/308/3007.pdf.
- AYDIN, H. (2015). "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Kadın". *Current Research in Social Sciences*, 1(3) 84-96.
- BARDAKOĞLU, A. (1998). "Hibe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. XVII, 421. İstanbul: TDV Yayınları.
- BARDAKOĞLU, A. (2013). "Vesâyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. XLIII, 66. İstanbul: TDV Yayınları.
- BARDAKOĞLU, A. (2006). "Aile Hayatı". *İlmihal II (İslam ve Toplum)*. İstanbul: İSAM.
- BARMAN, M. (2009). *66-E Numaralı Konya Şer'iyeye Siciline Göre 1792-95 Yılları Arasında Konya'da Sosyal ve İktisâdi Hayat*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- BAŞ, E. (2006). *Arşiv Belgelerinden Hareketle XVIII. Osmanlı Toplum Hayatında Kadın*, yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BAŞARIR, Ö. (2003). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sosyal Tarihine Katkı; Konya 60 No'lu Şer'iyeye Sicili'nin analizi ve tarihsel bilgi kaynağı olarak kullanımına ilişkin bir yöntem denemesi*, Yüksek Lisans. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü. Ankara (Bu çalışmasını büyük gönüllülükle benimle paylaşan sayın Özlem Başarır'a teşekkür ederim).
- BİLMEN, Ö. N. (1986). *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılahât-ı Fıkhiyye Kâmusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi.
- CİN, H. (1974). *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- ÇALIŞKAN, H. (2005). *Hanımlara İlmihal*. Konya: Serhat Kitabevi.
- DONUĞ, A. (1980). "Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile". *GÜEF Tarih Dergisi*, sy. 33, c. XXXIII, 147-168.
- FAROQHİ, S. (2001). *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?*. çev. Zeynep Altok. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı.
- FAROQHİ, S. (2000). *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*. çev. Neyyir Kalaycıoğlu. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- GÖÇEK, F. M. and Baer, M. D. (1997). "Social Boundaries of Ottoman Women's

Experience in Eighteenth Century Galata Court Records". *Women in the Ottoman Empire, Middle Eastern Women In The Early Modern Era*, edited by Madeline C. Zilfi, Brill, Leiden. Newyork. Köln.

- GÖK, N. (2016). *Osmanlılar I, Devlet-Bürokrasi Teşkilat-Diplomatika*, İstanbul: Kriter Yayınları.
- GÖKMENOĞLU, H. T. (1998). "İslam Hukukunda Mehir". *Mehir Dergisi*. sayı: 2, s. 23.
- GÜNEŞ, H. H. (2001). XVIII. Yüzyıl Sonlarında Konya-Merkez İlişkileri (67/F-16 Nolu Konya Şer'iyeye Sicili'ne Göre). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek lisans tezi. Konya.
- GÜRDAL, A. D. – Odabaş, Z. Y. (2014). "Kadın ve Miras: Sosyolojik Bir Değerlendirme", *Cyprus International University, Folklor/Edebiyat*, cilt: 20, sayı:78, s. 41-44.
- GÜVEN, D. T. (1999). "Roma Hukukunda Kadının Mirasçılığı". *İÜHF*. c. LVII, s. 1-2, 225-240.
- HALEBÎ, İ. (1973). *İzahlı Multekâ el-Ebhur Tercümesi*. çev. Mustafa Uysal. İstanbul: Dizer Konca Matbaası.
- HATİBOĞLU, Z. U. (2017). "Yargıtay İçtihatlarına Göre Muris Muvâzaasında Miras Bırakanın Asıl İradesinin Tayini", *DUHFD*, Cilt: 22, Sayı: 36, s. 109-135.
- İBN ÂBİDÎN, A. (1988). *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. çev. Mazhar Taşkesenlioğlu, Hüseyin Kayapınar. Şamil Yayınevi, İstanbul.
- İMBER, C. (1997). "Women, Marriage and Property", *Women In The Ottoman Empire, Middle Eastern Women In The Early Modern Era*. Edited by Madeline C. Zilfi. Brill Leiden, New York, Köln.
- KARACAOĞLU, M. F. (2008). *1765-1768 Yılları Arasında Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat (59 Numaralı Konya Şer'iyeye Siciline Göre)*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- KAYA, A. (2013). *İslam Hukukunda İstihkak*. Bursa: Emin Yayınları.
- KONAN, B. (2011). "Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci". *AÜHFD*, 60 (1): 157-174.
- KÖSE, S. (1997). *İslam Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- KÖSE, S. (1999). "İslam Hukukuna Göre Anne-Babanın Bağış Hibe Konusunda Çocukları Arasında Yaptığı Ayrımcılık". *Mehir*. Sayı: 4, s. 14-20.
- KONYA ŞER'İYYE SİCİLİ (KŞS) 57, 1161-1162 (1748-1749).

- KONYA ŞER'İYYE SİCİLİ (KŞS) 58, 1177-1179 (1763-1766).
KONYA ŞER'İYYE SİCİLİ (KŞS) 59, 1179-1182 (1766-1769).
KONYA ŞER'İYYE SİCİLİ (KŞS) 60, 1183-1185 (1769-1770).
KONYA ŞER'İYYE SİCİLİ (KŞS) 61, 1185-1187 (1771- 1774).
KONYA ŞER'İYYE SİCİLİ (KŞS) 62, 1187-1189 (1774-1775).
KONYA ŞER'İYYE SİCİLİ (KŞS) 63, 1191-1193 (1777-1779).
KONYA ŞER'İYYE SİCİLİ (KŞS) 64, 1197-1200 (1783-1786).
KONYA ŞER'İYYE SİCİLİ (KŞS) 65, 1200-1203 (1786-1789).
KONYA ŞER'İYYE SİCİLİ (KŞS) 66, 1207-1209 (1792-1795).
KONYA ŞER'İYYE SİCİLİ (KŞS) 67, 1210-1212 (1796-1798).
- KURT, A. (1999). "Osmanlı'da Kadının Sosyo-Ekonomik Konumu". Osmanlı. c. 5, Yeni Türkiye Yayını, İstanbul.
- MANDOLOĞLU, M. (2013). "İslamiyetten Önce Türklerde Aile Hukuku". S. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı 33 s. 152.
- MARCUS, A. (2008). *Modernliğin Eşiğinde Bir Osmanlı Şehri Halep*. çev. Mehmet Emin Baş. İstanbul: Küre Yayınları.
- MAYDAER, S. (2006). "Osmanlı Klasik Döneminde Kadınların Servet Edinme Yolları (Bursa Örneği)", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 15, sy. 2.
- MERGİNÂNÎ, B. (2013). *Hanefiler İçin İslam Fıkhı: el-Hidâye Tercemesi*. çev. Ahmed Meylânî. c. III, s. 345.
- ORTAYLI, İ. (2000). *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- ÖZCAN, T. (2006). "Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytam Sandıkları", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. sy. 14, s. 103.
- SAK, İ. (2004). "Konya Şer'îye Sicilleri Konya Mahkemesi Kayıtları (1070-1071/1659-1661)". *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, Konya, Özel Sayı/Aralık.
- SARI, M. (1984). *el-Mevârid, Arapça-Türkçe Lügat*, Bahar Yayınları, İstanbul, s. 1286.
- SOLAK, İ. (2011). *51 Numaralı Konya Şer'îye Sicili Özet ve Dizin (H. 1140-1141 M.1727-1729)*. Palet yayınları.
- ŞENER, A. (1984a). "İslam Hukukunda Hibe ve Diğer Teberru Çeşitleri", *Diyanet İlmî Dergi [Diyanet Dergisi]*. cilt: XX, sayı: 2, ss. 3-11.
- ŞENER, A. (1984b). *İslam Hukukunda Hibe*. Ankara Üniversitesi İlahiyat

Fakültesi Yayınları. 1984.

- ŞİMŞEK, A. (2016). "Osmanlı miras hukuku sulh-tehârûc uygulamalarında kadın: Konya Kadı Sicili 45. Defter (1714-1715) Örneği". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*. 2, 9-35.
- TOKTAŞ, Ş. ve O'Neil, M. L. (2014). *Kadınların Mülk ve Miras Edinmesi: Kemalist Aydınlanma ve İslami Sosyolojik Süreçler*. İstanbul. s. 15-17.
- TEHÂNEVÎ, Z. A. O. ve E. A. (2014). *Hadislerle Hanefi Fıkhı*. İstanbul: Misvak Neşriyat.
- TOPALOĞLU, B. (1995). *İslâm'da Kadın*. İstanbul, Nesil Yayınları.
- TUŞ, M. (2001). *Sosyal ve Ekonomik Açıdan Konya (1756-1856)*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- YAKUT, E. (2002). "Eski Türklerde Hukuk", *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, c. 1, sy. 3, s. 409-410.
- YILMAZ, İ. (2017a). "İslam Hukukunda Hibe Yoluyla Varisleri Mirastan Mahrum Etmeye Yönelik Tasarrufların Sınırlandırılması". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 3, yıl: 8 cilt: VIII sayı: 18.
- YILMAZ, İ. (2017b). "İslam Hukukunda Kız Çocuğunun Miras Hakkı ve Cahiliye Döneminde Kız Çocuğunu Mirastan Mahrum Etmenin Günümüz İslam Ülkelerindeki İslâm Ülkelerindeki İz Düşümü", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı 29, s. 261-297.
- YILMAZ, İ. (2017c). "İslam Hukukunda Vasiyet Yoluyla Varisleri Mirastan Mahrum Etmeye Yönelik Tasarrufların Sınırlandırılması", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. cilt: XXI, sayı: 3, s. 1739-1774.
- YÖRÜK, D. (2013). *3 Numaralı Şer'iyeye Sicili (987-1330/1579-1912) (Transkripsiyon ve Dizin)*. Konya: Palet Yayınları.
- ZUHAYLÎ, V. (1994). *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*. İstanbul.

INHERITANCE LAW OF OTTOMAN WOMEN: INHERITANCE CASES IN THE FRAMEWORK OF 18TH CENTURY KONYA SHARIA REGISTRIES

 Ayşe ŞİMŞEK^a

Extended Abstract

When the records (sharia registers) kept by the Konya courts in the second half of the 18th century during the Ottoman period are examined, it is seen that there are many inheritance issues. The subject of the inheritance of women has been examined under titles of *hiba, sulh and tehārüc, mahr, ketm and ihfa, wasiyya*, guardianship, and wasaya. In the context of Shari'a inheritance law in the Ottoman legal system, information is given about the inheritance of women. In this study, the inheritance issues of women were examined in the light of the documents in the registers of the relevant period.

In this article, it is aimed to draw attention to the subject in the light of documents that include practices such as not granting, preventing and reducing the legal rights of women in terms of inheritance by both the inheritor and some heirs. Both in history and today, legal systems have aimed to protect inheritance rights within the framework of certain rules. Despite this, problems in practice are experienced today as well as throughout history. In this article, a general evaluation of the economic rights of Anatolian women in the Ottoman period is aimed within the framework of the inheritance records in Konya. Certain subjects, including women, were identified in the inheritance documents, some of which were lawsuits and some of which were hucet, in the eleven registry books (numbered 57-67) between 1750-1800 in Konya.

It will be useful to look at the legal systems in history from the perspective of women's inheritance rights to evaluate the issue better. It is seen that in Ancient Greece, Ancient Chinese, Ancient Indian and Ancient Israeli laws,

---

^a Asst. Prof., Karabük University, ayse.simsek@karabuk.edu.tr

Hammurabi Laws, and pre-Islamic Arab society, women could not receive a share of inheritance. Although it is possible for women to own property in the old Turks, it is seen that they do not have sufficient rights in terms of inheritance. Compared to the above understanding of law, it is seen that the situation regarding the inheritance rights of women in Roman law is relatively good. However, it was not possible for the inheritance shares to reach their owners as they provided a wide bequest opportunity. In the history, the inheritance of women has often been related to the current legal order as well as the place of women in society and their perspectives on women. In Islamic inheritance law, women are entitled to receive a share of the inheritance. The ratios of these rights with men and among themselves differ according to the circumstances. Although there are exceptional cases between men and women in terms of Shari'a inheritance law, there is a dual-universal share-sharing ratio. However, cases where women receive an equal share with men may occur, albeit rarely, during the division of inheritance.

Due to the dual nature of the Ottoman legal system, the Ottoman inheritance law should also be evaluated within the framework of *Shari'a law*, and customary (*orfi*) law. In the literature, this situation has been pointed out with the concepts of shar'i inheritance (*ser'i intikal*) and customary inheritance (*orfi intikal*). While *shar'i inheritance* refers to the division of inherited property within the framework of the principles of Islamic law, customary inheritance indicates the division of the right of disposition on the land among individuals, in the context of land law, according to the rules set by the *ulu'l-amr*.

In this study, the ratio of the grants made to boys to the grants made to girls, women's frequent renunciation of their rights in the inheritance through *taharuc* and *sulh*, the heirs who want their relatives' mahr from inherited property, women who want the right to mahr after the death of their husband, or women who prove the amount of their mahr and try to show that they are not from the inherited property, examples are presented.

It is seen that 26 of the 45 documents containing donations recorded on the subject in the fifty-year time period researched were donated to men, while in 17 documents donations were made to women. According to 4 of these documents, women could not receive the goods that were the subject of the grant. In 7 of these documents, there are grants of the parents to their daughters. However, looking at the total document, it is seen that there are 17 grants for boys. This shows that men are more preferred than girls in

grants, and that these grants reduce the inheritance rights of women in particular. Some of the inheritance documents in court records are related to *taharuc*, which means abdication from inheritance. It is seen that some heirs can abdication from the inheritance in favor of other heirs, they can do this free of charge or for a price less than their shares. Looking at the issue within the framework of women's inheritance rights, it is seen that they renounce their rights in the inheritance more than men. In addition, it is seen that women are mostly the parties that consent to the peace (*sulh*) in cases that result in peace.

When the relevant documents of the court records are examined, it is seen that the problems caused by the women's inability to obtain the *mahr* rights while they are living, lead to discord in the courts. In addition, since this *mahr* is the subject of inheritance after their death, it has a close relationship with inheritance cases. In the examples mentioned in the *sidjill*, it is also seen that the women whose husbands died demanded the right of *mahr*, which they could not get before, from the inheritance of their husbands. It can be said that this situation causes the victimization of women in both respects. In some documents in the court records, it is seen that the heirs did not accept the alleged *wasiyya*. This situation also concerns the inheritance rights of women. In addition, the claims of *ketm* and *ihfa* in the sense of hiding property from inheritance could not be proven in most of the cases. In this regard, it is seen that there are mostly allegations about women hiding property. Some practices of the guardians appointed by the court to look after the property of the little children and to dispose of them on their behalf have been the subject of some lawsuits regarding the inheritance rights of orphan girls. Throughout history, there is information about the inheritance rights of women in both legal systems and religions. Whether these rights are implemented in a practical sense is related to the level of development of the society and whether the law has gained functionality or not.

Keywords: Islamic Law, Ottoman history, Court Records, Women, Inheritance, Sulh and Tehāruc.

Acknowledgements:

-

Declarations:

1. Statement of Originality:

This work has been derived from the first author's dissertation entitled "Ottoman Womens Inheritance Law Practices In The Context Of 18th Century Konya Court Records (1750-1800)".

2. Ethics approval:

Not applicable.

3. Funding/Support:

This work has not received any funding or support.

4. Author contribution:

The author declares no one has contributed to the article.

5. Competing interests:

The author declares no competing interests.

